

Центральноукраїнський національний технічний університет
Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

«30» серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія середніх віків

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія та археологія
Факультет	Економічний

2024 – 2025 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія середніх віків» для здобувачів першого освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 032 «Історія та археологія».

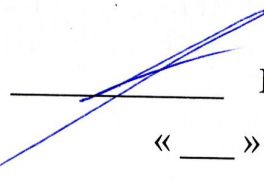
Укладачі: Василь Орлик, професор, завідувач кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, доктор історичних наук, професор;

Олена Коломієць, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.

Завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи

Василь ОРЛИК

« ___ » _____ 2024 р.

Декан економічного факультету

Наталія ШАЛІМОВА

« ___ » _____ 2024 р.

Орлик В. М.,
Коломієць О. Б.
ЦНТУ, 2024 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 7 (3/4)	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки	Професійної підготовки
Загальна кількість годин – 210 90/120	Спеціальність: 032 Історія та археологія	Рік підготовки: 2-й
	Освітня програма: Історія та археологія	Семестр: 3-й / 4-й
Тижневих годин навчання: аудиторних – 3 / 3 самостійної роботи студента – 2,6 / 4,5	Освітній рівень: Перший (бакалаврський)	Лекції
		16 / 16
		Практичні, семінарські
		32 / 32
		Самостійна робота
		42 / 72 год.
Вид контролю		
		Залік / Іспит

Мова навчання: **українська.**

2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни: формування у студентів системи знань про специфіку й етапи історичного розвитку західноєвропейської цивілізації доби Середньовіччя, тих рис її соціально-політичного, економічного і культурного розвитку, котрі визначають її місце у всесвітньому історичному процесі; з'ясування особливостей розвитку цивілізацій Сходу в добу Середньовіччя; розгляд основних соціальних явищ та культурних досягнень середньовічної цивілізації.

Предмет вивчення дисципліни – основні етапи виникнення, розвитку та занепаду феодалізму в країнах Західної Європи та Візантії; своєрідність культурної спадщини Середньовіччя.

Завдання вивчення дисципліни:

- ознайомлення здобувачів з найважливішими фактами, подіями та процесами в історії народів світу доби Середньовіччя;
- визначення особливостей історичного розвитку західноєвропейської цивілізації доби Середньовіччя;

- формування комплексу знань про розвиток цивілізацій Сходу в добу Середньовіччя;
- вироблення навичок компаративного бачення світових процесів у хронологічних рамках Середньовіччя;
- засвоєння сучасних методів опрацювання історичних джерел, здійснення інформаційно-пошукової роботи в галузі медієвістики.

Основне завдання вивчення дисципліни: формування **компетентностей** (інтегральної, загальних, спеціальних), важливих для особистісного розвитку майбутніх фахівців.

3. Результати навчання

Вивчення курсу спрямоване на формування таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

Програмні результати навчання

ПРН 01. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 03. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 04. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 05. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами ці знання у професійній діяльності.

ПРН 06. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 07. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Західноєвропейська середньовічна цивілізація: загальні тенденції розвитку

Тема 1. Вступ до курсу «Історія Середніх віків». Предмет і завдання курсу. Криза рабовласництва та перехід від Античності до Середньовіччя. Поняття «середні віки». Хронологічні межі Середньовіччя у Європі, Азії та Африці. Сучасна періодизація історії Середніх віків. Поняття «феодалізм» та підходи до його трактування. Основні риси феодалізму. Джерелознавство та історіографія історії Середніх віків. Сучасний стан розвитку медієвістики.

Тема 2. Падіння Західної Римської імперії та утворення варварських держав. Занепад Римської імперії. Варвари і Рим. Причини та початок

германських вторгнень на територію імперії наприкінці IV – V ст. Утворення варварських королівств на території імперії. Падіння Західної Римської імперії та його наслідки.

Тема 3. Франкська держава раннього Середньовіччя.

Франкська держава Меровінгів. Походження франків. Завоювання франками Галлії. Утворення Франкського королівства Меровінгів у V ст. Хлодвіг (481 – 511). Господарство та суспільний лад франків у VI – VII ст. «Салічна правда». «Довговолосі» королі (511 – 639). «Лінівіві» королі (639 – 751). **Франкська держава Каролінгів.** Реформи Карла Мартела. Піпін Короткий (751 – 768). Імперія Карла Великого (768 – 814). Людовик Благочестивий (814 – 840). Верденський поділ держави.

Тема 4 Візантія в IV – XI ст. Утворення Візантійської імперії. Періодизація та особливості історичного розвитку Візантії. Візантія наприкінці IV – на початку VI ст.: суспільно-політичний та економічний розвиток. Внутрішня та зовнішня політика Юстиніана I. Вторгнення слов'ян у Візантію та його наслідки. Візантія та Русь. Боротьба з аварами та лангобардами. Зміни у суспільно-економічному житті другої половини VII – початку IX ст. Фемний устрій. Іконоборство. Стабілізація Візантійської імперії за часи правління Македонської династії. Візантія за доби династії Комнінів. Боротьба з норманами, турками-сельджуками.

Тема 5 Західна Європа в IX – XI ст. Загальні риси феодального ладу Західної Європи у другій половині XI ст. Процес закріпачення селян та їх становище. Характеристика верств феодалів і сенйоріально-васальних відношень. Політична карта Західної Європи в IX – X ст. Норманські завоювання. Політична роздробленість Франції в IX – XI ст. і політика перших Капетингів. Суспільний лад англосаксонських королівств у період раннього середньовіччя. Датські завоювання та їх значення в історії Англії. Особливості розвитку феодалізму в Німеччині. Утворення єдиної німецької ранньофеодальної держави. Політика короля Оттона I та утворення Німецької імперії. Боротьба римських пап і Германських імператорів за інвеституру.

Тема 6. Християнська церква в Західній Європі в епоху Середньовіччя. Духовний світ середньовіччя. Розвиток теології. Християнська церква у ранньому середньовіччі. Система управління. Вселенські собори. Зростання авторитету папської влади. Клюнійський рух. Єретичні рухи Середньовіччя. Боротьба з ересями. Духовні ордени. Інквізиція.

Тема 7. Середньовічне місто. Феномен середньовічного міста. Теорії походження міст у середні віки. Виникнення середньовічних міст як центрів ремесла і торгівлі, регіональні особливості цього процесу. Населення середньовічного міста. Складання особливих умов міського життя. Становлення міського самоврядування. Цехове виробництво. Міська торгівля. Розвиток міжнародних торгівельних шляхів.

Змістовий модуль 2

Тема 8. Країни Сходу в ранньому Середньовіччі.

Каганат жужанів. Великий каганат та інші держави тюркютів. Хазарський каганат. Каганат кок-тбрків. Уйгурський каганат. Держава Бохай. Держава киданів. Держава Сасанідів (Еран-шахр). Араби та арабомусульманські держави.

Тема 9. Хрестові походи. Візантія в XII – XV ст.

Передумови та характер хрестоносного руху. Клермонський собор (1095). Перший хрестовий похід (1096 – 1099). Завоювання Єрусалиму. Формування держав хрестоносців на Близькому Сході (Єрусалимське королівство, Антіохійське князівство, графства Триполі та Едесса). Створення духовно-рицарських Орденів. Другий хрестовий похід (1147 – 1148). Третій хрестовий похід (1189 – 1192). Організація Четвертого хрестового походу (1198 – 1216). Знищення Візантійської імперії та заснування держав хрестоносців на Балканах. Останні хрестові походи на Близький Схід та їх наслідки. Підсумки та значення хрестових походів.

Особливості економічного та політичного розвитку Візантії наприкінці XI – XII ст. Соціальна боротьба та єретичний рух XI – XII ст. Нікейська імперія, Трапезундська імперія та Епірський деспотат. Відновлення Візантійської імперії. Пізньовізантійський феодалізм XIII – XV ст. та причини занепаду Візантійської імперії. Боротьба з турками-османами. Падіння Константинополя та його наслідки.

Тема 10. Франція в XII – XV ст. Посилення королівської влади та подолання роздробленості Франції у XII ст. Боротьба французьких королів з Англією в XII – на початку XIII ст. Альбігойські війни. Організація централізованого королівського керування у Франції в XII – XIII ст. Реформи Людовика Святого. Зовнішня і внутрішня політика Пилипа Красивого. Генеральні штати. Причини та початок Столітньої війни. Повстання у Парижі у 1356 – 1358 рр. Жакерія. Другий період Столітньої війни (1369 – 1396). Диво Жанна д'Арк. Кінцевий період війни (1428 – 1453). Політичний та економічний розвиток Франції у другій половині XV ст. Правління Людовика XI. Початок формування централізованої абсолютної монархії.

Тема 11. Англія в XII – XV ст. Норманське завоювання Англії та його наслідки. Посилення королівської влади наприкінці XI – у першій половині XII ст. Реформи Плантагенета. Велика хартія вольностей і встановлення баронської олігархії в Англії. Виникнення парламенту. Особливості соціально-економічного розвитку Англії у XII – XIII ст. Рух за реформу церкви у другій половині XIV ст. Повстання Вота Тайлера. Повстання Джека Кеда. Причини, наслідки та підсумки війни Червоної і Білої Троянди. Особливості соціально-економічного розвитку Англії у XIV – XV ст. та формування абсолютної монархії.

Тема 12. Німеччина к XII – XV ст. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку. Боротьба за Північну Італію. Німецькі завоювання в слов'янських землях. Прихід до влади династії Габсбургів.

Спілки німецьких міст XIII – XIV ст. Посилення роздробленості Німеччини й розпад імперії. Держава Тевтонського ордену у Пруссії.

Тема 13. Італія у XII – XV ст. Особливості розвитку Південної Італії, Сицилії та Папської області. Італійські міські республіки: Венеція, Флоренція. Посилення тиранії та її соціальні передумови. Соціальна боротьба у Флоренції. Повстання чомпи. Особливості становища селянства в різних районах Італії та повстання Дольчино.

Тема 14. Країни Піренейського півострова в XII – XV ст. Особливості історичного розвитку держав Піренейського півострова у VIII – XI ст. Реконкіста та її наслідки. Економічний та політичний розвиток піренейських держав у XII – XIV ст. Посилення королівської влади та об'єднання Іспанії в XV ст.

Тема 15. Скандинавські країни в добу Середньовіччя. Скандинави у I тис. н. е. Епоха вікінгів. Морські походи вікінгів. Норвегія. Данія. Походження династії Рюриковичів. Швеція. Скандинавія після епохи вікінгів. Кальмарська унія.

Тема 16. Культура середніх віків V – XV ст. Західноєвропейська культура раннього періоду середніх віків. Каролінгське Відродження. Західноєвропейська наука та університети XI - XV ст. Рицарство, його побут та менталітет у добу розвинутого Середньовіччя. Рицарська культура (епос, лірика, роман). Західноєвропейська міська література. Мистецтво та основні архітектурні стилі Західної Європи X - XV ст. Література та мистецтво раннього італійського Відродження. Гуманізм. Особливості культури Візантії. Розвиток освіти і науки. Схоластика. Університети.

5. Структура навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Змістовий модуль 1. Раннє Середньовіччя.			
Тема 1. Вступ до курсу «Історія Середніх віків»	2	2	2
Тема 2. Падіння Західної Римської імперії та утворення варварських держав	2	4	4
Тема 3. Франкська держава раннього Середньовіччя	2	6	8
Тема 4 Візантія у IV – XI ст.	2	4	4
Тема 5 Західна Європа у IX – XI ст.	2	4	6
Тема 6. Християнська церква в Західній Європі в епоху Середньовіччя	2	4	4
Тема 7. Середньовічне місто	2	4	6
Тема 8. Країни Сходу в ранньому Середньовіччі	2	4	8
Змістовий модуль 2. Високе та пізнє Середньовіччя			

Тема 9. Хрестові походи. Візантія у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 10. Франція у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 11. Англія у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 12 Німеччина у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 13. Італія у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 14. Країни Піренейського півострова у XII – XV ст.	2	4	9
Тема 15. Скандинавські країни в добу Середньовіччя	2	4	9
Тема 16. Культура середніх віків V – XV ст.	2	4	9
Разом	32	64	114

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
3 семестр		
1	Вступ до курсу «Історія середніх віків»	2
2	Падіння Західної Римської імперії та утворення варварських держав	4
3	Франкська держава раннього Середньовіччя	6
4	Візантія у IV – XI ст.	4
5	Західна Європа у IX – XI ст.	4
6	Християнська церква в Західній Європі в епоху Середньовіччя	6
7	Середньовічне місто	4
8	Країни Сходу в ранньому Середньовіччі	4
	Разом	32
4 семестр		
9	Хрестові походи. Візантія у XII – XV ст.	4
10	Франція у XII – XV ст.	4
11	Англія в XII – XV ст.	4
12	Німеччина у XII – XV ст.	4
13	Італія у XII – XV ст.	4
14	Країни Піренейського півострова у Середні віки	4
15	Скандинавські країни в добу Середньовіччя	4
16	Культура середніх віків V – XV ст.	4
	Разом	32

6. Самостійна робота

Для опанування матеріалу дисципліни «Основи нумізматики» окрім лекційних, практичних занять, тобто аудиторної роботи, значна увага приділяється самостійній роботі.

Основні види самостійної роботи здобувачів вищої освіти:

1. Вивчення додаткової літератури.
2. Робота з довідковими матеріалами.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Підготовка до проміжного й підсумкового контролю.

5. Опрацювання окремих розділів програми, які не розглядаються під час аудиторних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
3 семестр		
1	Вступ до курсу «Історія середніх віків»	2
2	Падіння Західної Римської імперії та утворення варварських держав	4
3	Франкська держава раннього Середньовіччя	8
4	Візантія в IV – XI ст.	4
5	Західна Європа у IX – XI ст.	6
6	Християнська церква в Західній Європі в епоху Середньовіччя	4
7	Середньовічне місто	6
8	Країни Сходу в ранньому Середньовіччі	8
	Разом	42
4 семестр		
9	Хрестові походи. Візантія в XII – XV ст.	9
10	Франція в XII – XV ст.	9
11	Англія в XII – XV ст.	9
12	Німеччина в XII – XV ст.	9
13	Італія в XII – XV ст.	9
14	Країни Піренейського півострова у Середні віки	9
15	Скандинавські країни в добу Середньовіччя	9
16	Культура середніх віків V – XV ст.	9
	Разом	72

8. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота студентів є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Індивідуальні завдання виконуються студентом самостійно і не входять у його тижневе аудиторне навантаження. Викладач контролює виконання індивідуального завдання на консультаціях, графік яких складається на кафедрі і затверджується завідувачем кафедри.

До індивідуальних завдань можна віднести наступні види навчальної діяльності: написання рефератів, виконання проблемно-пошукових завдань, оформлення звітів, підготовка до виступів на конференціях, участь в олімпіадах.

8.1. Тематика рефератів

1. Джерела та історіографія середньовічної історії Західної Європи.
2. Природа та людина в Середні віки.
3. Історичний розвиток германських племен у перші століття нашої ери.
4. Доба Великого переселення народів в Європі.
5. Етнічна карта середньовічної Європи.

6. Розвиток феодальних відносин в Середні віки. Феодальна ієрархія.
7. Урбанізація. Виникнення та розвиток міст в епоху Середньовіччя.
8. Франкська держава Меровінгів.
9. Франкська імперія в добу Карла Великого.
10. Феномен середньовічного міста.
11. Людина й суспільство в середньовічному світі.
12. Формування станово-представницької монархії в країнах Західної Європи.
13. Особливості суспільно-політичного розвитку Франції в добу Високого Середньовіччя.
14. Особливості суспільно-політичного розвитку Італії в добу Високого Середньовіччя.
15. Особливості суспільно-політичного розвитку Німеччини в добу Високого Середньовіччя.
16. Особливості суспільно-політичного розвитку Англії в добу Високого Середньовіччя.
17. Скандинавія в епоху вікінгів.
18. Реконкіста та її наслідки.
19. Лідери Першого хрестового походу.
20. Лідери Третього хрестового походу.
21. Столітня війна.
22. Роль християнської церкви в розвитку духовної культури країн Західної Європи.
23. Церква та єресі.
24. «Каролінгське відродження».
25. Розвиток теології та схоластики у XI – XV ст.
26. Розвиток шкільної та університетської освіти у XI – XV ст.
27. Західноєвропейське мистецтво доби Середньовіччя.
28. Візантійська цивілізація в добу Середньовіччя.
29. Діяльність духовно-лицарських орденів на Близькому Сході.
30. Зв'язки Держави Тевтонського ордену у Пруссії з українськими середньовічними землями.
31. Лицарство як моральний і естетичний ідеал епохи Середньовіччя.
32. Середньовічна зброя.
33. Замкове будівництво в епоху Середньовіччя.
34. Міжнародні відносини в Середньовічну епоху.
35. Гуманізм епохи Відродження.
36. Література і мистецтво раннього Відродження.
37. Великі географічні відкриття та їх значення для подальшого розвитку людства.

8.2. Варіанти проблемно-пошукових завдань

1. Які хронологічні межі та періодизація історії Середніх віків?
2. Визначити сутність поняття «феодалізм»: походження, підходи до трактування, основні риси.

3. Якими були цінності та ідеали Середньовіччя?
4. Чому Римська імперія не змогла протистояти вторгненню «варварських народів»?
5. Проаналізуйте політичну діяльність Хлодвіга.
6. Охарактеризуйте франкське суспільство та державу за «Салічною правдою».
7. Охарактеризуйте завойовницьку політику Карла Великого.
8. У чому полягає сутність «Каролінгського відродження»?
9. Визначте причини розпаду Каролінгської імперії.
10. Охарактеризуйте етнодемографічні процеси в середньовічній Європі.
11. Охарактеризуйте концепцію трьох станів: причини її формування та основні положення.
12. Чи можна погодитися із твердженням, що доля середньовічної людини була визначена її становою приналежністю?
13. Проаналізуйте теорії походження середньовічного міста.
14. Яку роль відігравали цехи в житті середньовічного міста?
15. Охарактеризуйте роль середньовічних міст Західної Європи у розвитку міжнародної торгівлі.
16. Як Ви гадаєте, чому багато вчених називають середньовічні міста «оазисами цивілізації» в Європі?
17. Визначити причини та передумови хрестових походів на Близький Схід.
18. Якою була внутрішня і зовнішня політика Пилипа Гарного?
19. Що таке станово-представницька монархія? Як у ній реалізовувався «діалог» влади і суспільства?
20. Які були причини ліквідації Ордену тамплієрів?
21. Проаналізуйте причини та наслідки Столітньої війни.
22. Чому Жанну д'Арк вважають символом беззастережної хоробрості та істинної християнської доброчинності?
23. У чому суть централізаторської політики Людовика XI?
24. Проаналізуйте зміст Великої хартії вольностей.
25. Проаналізуйте передумови, перебіг та наслідки повстання Вота Тайлера.
26. Охарактеризуйте причини, хід та наслідки війни Червоної та Білої троянд.
27. Проаналізуйте процес формування абсолютної монархії в Англії.
28. За яких обставин було утворено Святу Римську імперію? Охарактеризуйте основні засади становлення єдиної системи управління і господарського укладу.
29. Охарактеризуйте політику Фрідріха I Барбаросси.
30. У ремісників Німеччини в Середні віки існувало правило заповідної милі. У чому воно виявилось і для чого було необхідне?
31. Чому німецькі землі залишилися роздробленими?
32. Чому в XIV ст. у країнах Західної Європи стало вигідним звільнення селян від особистої залежності?
33. В чому причина розквіту Флоренції і як еволюціонувала влада в республіці?
34. Як відбувалося мусульманське завоювання Піренейського півострова?

35. Проаналізуйте внутрішню та зовнішню політику Юстиніана I.
36. Що таке іконоборство? У чому полягала особливість боротьби між іконоборцями та шанувальниками ікон у Візантії?
37. Що дали Західній Європі хрестові походи?
38. Яку роль у розвитку західноєвропейської теології відіграла спадщина античності?
39. Чим відрізнялись чернечі і духовно-лицарські ордени?
40. Порівняйте уявлення про світ християнина раннього (IV – IX ст.) і Високого (X – XIII ст.) Середньовіччя.
41. Чим дракари відрізнялися від інших сучасних їм суден?
42. Яка ефективність стрілецької зброї і чому вона так довго успішно конкурувала з вогнепальною зброєю?
43. Поясніть, чому в Середні віки ставлення до знань було суперечливим?
44. Чи давав готичний храм середньовічному парафіянину уявлення про будову світу?
45. Які нові художні засоби використовували ренесансні митці?

9. Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються, перш за все, традиційні методи навчання. Це:

- **словесні** (розповідь, пояснення, лекція та їхні різновиди, які використовуються з метою повідомлення студентам нових знань, пояснення порядку виконання тих чи інших дій, ознайомлення з новими фактами, подіями тощо);

- **наочні** (показ та його різновиди: ілюстрування, демонстрування, що являють собою сукупність прийомів, дій і засобів, за допомогою яких а студентів створюється наочний образ предмета, котрий вивчається, формується конкретне уявлення про нього);

- **практичні** (прави, практичні роботи та інші, суть яких полягає в застосуванні отриманих знань під час вирішення практичних завдань);

- **методи контролю і самоконтролю** (допомагають виявленню рівня реальних досягнень студентів у навчанні, надають дидактичному процесові логічної, змістової, організаційної і методичної завершеності).

Колективну навчально-пізнавальну роботу та активний взаємозв'язок викладачів і студентів забезпечують *бесіда, мозкова атака, інтелектуальна розминка, дискусія* тощо. Ці методи використовуються при проведенні семінарських занять для наукового пошуку певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв'язання.

10. Критерії та засоби оцінювання

Види контролю: поточний, рубіжний підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: 3 семестр – залік; 4 семестр – екзамен.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять з усіх дисциплін в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі: у формі екзамену – складає 30 балів.

Оцінку підсумкового **семестрового контролю у формі екзамену** становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового екзамену. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового екзамену робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана здобувачем вищої освіти на екзамені, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»). Контроль проводиться за результатами виконаних індивідуальних, тестових, та контрольних завдань, а також за результатами відвідуваності занять.

Критерії оцінки заліку, іспиту:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

оцінку « добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;
- виконує завдання, але при рішенні допускає значну кількість помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

оцінку «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка		
		За національною системою (іспит, диференційований залік, курсова робота, проект, практика)	За національною системою (залік)	За системою ЦНТУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	Зараховано	90 – 100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	Зараховано	82 – 89

C	ДОБРЕ – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок			74 – 81
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	Зараховано	64 – 73
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії			60 – 63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескладати	2 (незадовільно)	Не зараховано	35 – 59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота			1 – 34

**Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти при вивченні дисципліни «Історія середніх віків»,
3 семестр**

Поточне тестування та самостійна робота								Всього
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
8	9	9	12	15	7	20	20	

Примітка: T1, T2, ..., T8 – тема програми

4 семестр

Поточне тестування та самостійна робота								Екзамен	Всього
T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	40	100
6	7	10	7	8	8	7	7		

Примітка: T1, T2, ..., T8 – тема програми

11. Методичне забезпечення

Навчально-методичний комплекс з дисципліни, рекомендована обов'язкова та додаткова література, конспект лекцій, методичні вказівки до виконання практичних робіт. Наповнення відповідного розділу в системі Moodle.

12. Джерела та література

Базова

1. Балух В. О., Коцур В. П. Історія Середніх віків: У 2 т. / В. О. Балух, В.П. Коцур. Чернівці: Наші книги, 2011. Т.1. Раннє Середньовіччя. 496 с.; Т. 2. Високе і пізнє Середньовіччя. 616 с.
2. Балух В. О., Коцур В. П. Культура ранньомодерної Європи: підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Балух, В. П. Коцур. Харків: Фоліо, 2017. 495 с.
3. Дячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. Історія Середніх віків. Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ, 2006.
4. Європейська культура епохи Середньовіччя: конспект лекцій / Укладач З.І. Зайцева / Чернів. держ. ун-т. Чернівці, 1998.

5. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б.Сорочана і Л.В.Войтовича. – Львів: Видавництво «Апріорі», 2011. – 880 с. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-8256-91-2/978-966-8256-91-2.pdf>
6. Кузовков В. В., Горбенко К. В. Історія середніх віків: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти / В. В. Кузовков, К. В. Горбенко. Миколаїв: Ліон, 2020. 247 с.
7. Крижанівська О. О., Крижанівський О. П. Історія середніх віків. Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. К.: Либідь, 2006. 368 с.
8. Medium aevum. Середні віки /Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. Львів, 2010.
9. Мустафін О. Справжня історія середніх віків. Харків, 2014.
10. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: Підручник. – К.: Либідь, 2002. – 736 с. http://am.history.univ.kiev.ua/Istoriia_serednovichnoho_Skhodu.pdf
11. Еко У. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани. Харків: Фоліо, 2018. 704 с.
12. Еко У. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети. Харків: Фоліо, 2018. 763 с.
13. Еко У. Історія Європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста. Харків: Фоліо, 2018. 672 с.
14. Еко У. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Експедиції. Торгівля. Утопії. Харків: Фоліо, 2020. 704 с.

Словники, енциклопедії, довідники, хрестоматії

1. Балух В.О., Коцур В.П. Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. Чернівці: Наші книги, 2016. 424 с.
2. Гордієнко В., Г. Гордієнко Г., Кривошея І., Салата О. Історія середніх віків. Практикум. Частина І. Київ: КНТ, 2018. 545 с.
3. Гордієнко В., Г. Гордієнко Г., Кривошея І., Салата О. Історія середніх віків. Практикум. Частина 2. Київ: КНТ, 2018. 623 с.
4. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Львів, 1999.
5. Дейвіс Н. Європа. Історія. К., 2000.
6. Добролюбська Ю. А. Історія середніх віків. Художньо-історична хрестоматія / Ю. А. Добролюбська. Одеса: Ун-т Ушинського, 2019.
7. Добролюбська Ю. А. Історія середньовічного Сходу. Ч.1. Китай та Японія. Художньо-історична хрестоматія / Ю. А. Добролюбська. Одеса: Ун-т Ушинського, 2020.
8. Добролюбська Ю.А. Історія середніх віків. Тематична хрестоматія / Ю.А. Добролюбська. Одеса: ПНІТУ, 2014.
9. Західноєвропейське середньовіччя XI – XV ст. Документи та матеріали / [автор-упорядник Ю. А. Добролюбська]. Одеса: Астропринт, 2007.
10. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / [упорядник М. О. Рудь]. – К., 2005. <http://surl.li/llbarw>
11. Історія Середніх віків (V – XV ст.). Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять. Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 106 с.
12. Корінний М. М., Порапов Г. Г., Шевченко В. Ф. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури / М. М. Корінний, Г. Г. Порапов, В. Ф. Шевченко. – К., 2002.
13. Практикум з історії середніх віків / укладач В. П. Кривонос. Львів, 1999.
14. Семко Я. С. Історія раннього середньовіччя: документи та матеріали. Хрестоматія / Я. С. Семко. Одеса: Ун-т Ушинського, 2021.
15. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: терміни та поняття / В. І. Тимофієнко. – К.: Вид-во Інституту проблем сучасного мистецтва, Головкивархітектура, 2002.

Додаткова література

1. Абадуров В. Історія Франції / В. Абадуров. К., 2002.
2. Блок М. Феодальне суспільство / М. Блок [пер. з фр.]. К., 2002.
3. Боева С. Ю. Феодалізм у Західній Європі: генезис, характерні риси, тенденції розвитку. Сторінки історії: Збірник наукових праць, 2018. № 46. С. 16-29.
4. Велике переселення народів. Історія неспокоїної епохи IV - V століть: курс лекцій / Магдалена Мончинська; пер з польської І. Тризни, М. Левади. К.: Софія – А, 2009. 400 с.
5. Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи / Л. Войтович, О. Целуйко. Біла Церква, 2008.
6. Гені Б. Історія та історична культура середньовічного Заходу. К., 2002.
7. Глиняний В. П. Салічна правда - пам'ятка ранньофеодального права франків. *Історія держави і права зарубіжних країн*. К.: Істина, 2005. С. 270–299.
8. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 років / Ж. Дюбі, [пер. з фр.]. К., 2003.
9. Зайбт Ф. Блиск і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем / пер. з нім. Львів, 2009.
10. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера. Львів, 2004.
11. Історія європейської цивілізації: Середньовіччя. Замки. Торгівці. Поети / за ред. У. Еко; [пер. з італ. С. А. Кулініч та ін.]. Харків: Фоліо, 2018. 763 с.
12. Історія європейської цивілізації: Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста / за ред. У. Еко; [пер. з італ. О. В. Сминтини та ін.]. Харків: Фоліо, 2018. 667 с.
13. Крижанівський О. Держава франків. Народження середньовічної Європи. *Історія України*. 2004. № 46. С. 10–13.
14. Лагойда О. Соціальні зрушення в Англії XIII ст.: від Великої Хартії Вольностей до утворення парламенту (1215 – 1265). *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2018. Вип. 3. С. 14–23.
15. Ле Гофф Ж. Середньовічна уява / Ж. Ле Гофф [пер. з фр.]. Львів, 2007.
16. Лінч Дж. Середньовічна церква. Коротка історія / Дж. Лінч. К., 1994.
17. Література західноєвропейського середньовіччя / під ред. Н. О. Висоцької. Вінниця: Нова Книга, 2003. 464 с.
18. Малієнко Ю. Європейські держави в добу Середньовіччя. Священна Римська імперія. Історія і суспільство в школах України: теорія та методика навчання. 2016. № 3. С. 6–10.
19. Orlyk V. Coins in Byzantine Style with the Latin Letters R-E-X. *The Numismatic Chronicle*, 2021, 181, P.233–246.
20. Orlyk W. Udział wojsk Zakonu Krzyżackiego w bitwie nad rzeką Worskłą w sierpniu 1399 r. w świetle źródeł numizmatycznych. *Buletyn Numizmatyczny*, Nr 3, 2015, s.175–180.
21. Орлик В.М. До питання започаткування монетного карбування в державах хрестоносців (на прикладі Едеського графства). *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Збірник наукових праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. Число 18. С.157–163.
22. Орлик В. Нумізматичні свідчення торговельних та військових зв'язків руських земель Великого князівства Литовського з державою Тевтонського ордену в Пруссії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 1 (136). 2018. С. 54–59.
23. Погребенник А. Народно-релігійні виступи у Франції в XIV ст.: Жакерія і Паризьке повстання 1358 р. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. 2012. Т.1. С. 258–272.
24. Подаляк Н. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське, дипломатія XII – XVII ст. / Н. Подаляк. К., 2009.

25. Руднійчук А. Внутрішні конфлікти в містах Німеччини XIV–XV ст. та їх наслідки. *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2018. Вип. 3. С. 30–39.
26. Руднійчук А. А. Господарське життя південно-німецького міста у XIV–XV ст. *Наукові праці історичного факультету Запорозького національного університету*, 2019. Вип. 52. Том 2. С. 202–207.
27. Сапелкіна З. Культура Середньовіччя: роль ідейних домінантів у формуванні західноєвропейської цивілізації. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2020. № 1–2. С. 139–146.
28. Северин Л. В. Світські прошарки середньовічного суспільства: моральний вимір світогляду (В контексті західноєвропейської культури) / Л. В. Северин. К., 1998.
29. Чибич С. Історія християнської церкви / С. Чибич. Львів, 2001. 600 с.
30. Шкурська І. С. Особливості судового процесу за Салічною правдою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 62–64. URL: http://www.lsrj.org.ua/6_2019/13.pdf
31. Юга О. А. Історія середніх віків (друга половина XI – кінець XV ст.): методичні поради для підготовки до семінарських занять та завдання для самостійної роботи для студентів II курсу. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. 90 с.

Інформаційні ресурси

- Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
- Новини історичної науки. URL: <http://www.history.com.ua>
- Середньовічні джерела Сходу та Заходу. Режим доступу: <http://www.vostlit.snfo/>
- Медієвіст. URL: <https://www.medievalist.org.ua/>
- Застосунок «History Timelines» URL: <https://historytimelines.co/>
- DeepL (перекладач) URL: <https://www.deepl.com/uk/translator>
-